

Prvovoliči v zrkadle volieb 2016: (dis)kontinuita v trendoch voličského správania mladých ľudí?¹

Aneta Világi²

Abstrakt

Mladí voliči predstavujú skupinu, pre ktorú je charakteristická nízka účasť vo voľbách, všeobecne nižší záujem o politiku a vyššia miera ovplyvniteľnosti v porovnaní s ostatnou dospelou populáciou. Prostredníctvom sociologických kvalitatívnych metód sa táto štúdia snaží pozrieť na spôsoby, akými prvovoliči vnímajú politiku a voľby a čo nám mapovanie aktuálnej situácie môže napovedať o trendoch do budúcnosti. Zistenia poukazujú na kontinuitu v trendoch dominantného vplyvu rodičovskej socializácie na postoj k voľbám a tvorbu politickej preferencie. Zároveň však naznačujú nový vývoj (diskontinuitu v porovnaní s predchádzajúcim výskumom) spätý s poklesom dôveryhodnosti „mainstreamových“ médií medzi našimi participantami a vzrast popularity sociálnych médií a alternatívnych informačných zdrojov. Alternatívne informačné zdroje bez redakčnej kontroly hodnovernosti a objektívnosti spracovaných informácií však môžu ovplyvniť vnímanie politiky mladými ľuďmi špecifickým spôsobom, ktorý posilní tendencie hlasovať protestne či podporiť extrémistické riešenia v politike.

Kľúčové slová: prvovoliči, voličské správanie, politická participácia, focus groups, slovenské parlamentné voľby 2016

Abstract

Young voters are characterized by lower interest in politics, lower electoral turnout and compared to the rest of mature population also by a higher level of susceptibility. Using the sociological qualitative method, this study looks at perceptions of politics and importance of elections to the first-time voters. The aim is to improve the comprehension of actual voting behavior of the youngest voters and what it suggests in relation to near future. Our findings

¹ Táto práca bola podporená Vedeckou grantovou agentúrou SR, projekt VEGA č. 2/0117/15, "Variácie korporativizmu a dopad na ekonomické výsledky a výstupy v strednej a východnej Európe."

² Aneta Világi., Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava. kontakt: aneta.vilagi@gmail.com

confirm the continuity of some already elaborated trends. As for example, the importance of parental influence over attitudes towards elections and also over development of political preferences of young people in Slovakia. At the same time our findings point at some new developments (or discontinuity) as well. From our perspective, the most striking is drop of the confidence in the mainstream media and search for alternative sources of information. There is a concern about impact of such alternative information on future voting behavior of young people as those sources might spread the propaganda and extreme opinions about politics more easily than standard media with more editorial control.

Keywords: first-time voters, voting behaviour, political participation, focus groups, Slovak parliamentary elections 2016

Úvod

Prvovoliči predstavujú z pohľadu sociálnych vied zaujímavú skupinu na skúmanie voličského správania. Tvoria síce zväčša malý segment z celkového voličstva a predvídateľnosť ich politickej preferencie je malá, keďže mnohí sú nerozhodní v otázke komu dať svoj hlas, čo následne má tendenciu vyústiť do absencie z účasti na voľbách, avšak zároveň ide o veľmi ovplyvniteľnú časť potenciálnych voličov, tzv. „neviazaný voličský potenciál“, keďže nedisponujú nijakými predchádzajúcimi skúsenosťami a väzbami na politické strany. (Gyárfášová 2001, Gyárfášová et al. 1999) Práve samotná účasť, ale aj motívy, vplyvy na voličské preferencie sú tým, čo púta pozornosť odbornej verejnosti k prvovoličom.

Pre demokratické spoločnosti je účasť na voľbách dôležitým prejavom kvality demokracie a volebný akt umožňuje rôznym skupinám v pluralitnej spoločnosti podporiť reprezentáciu svojich záujmov na politickej scéne. (Schmitter 2003, s. 8) Prvovoliči tak predstavujú z pohľadu legitimizácie vládnutia rovnako dôležitú skupinu ako napríklad etnické menšiny či dôchodcovia, a skúmanie ich postojov, preferencií či voličského správania preto má svoje miesto v spoločenských vedách. Macháček (2010, s. 6) v tejto súvislosti upozorňuje na obavu, že pokiaľ sa tendencia nižšej účasti mladých ľudí na voľbách nezmení, bude zastupiteľská demokracia čerpať „svoju legitimitu iba z podpory starších generácií,³ čo je proti duchu pluralistických koncepcií demokracie.

³ Rovnaký argument pozri napr. Miron, D. (1999). Grabbing the non-voter. In: *Handbook of Political Marketing*. London: Sage.

Voličskú účasť u prvovoličov do veľkej miery ovplyvňuje záujem o voľby a politiku ako takú. (Veľšic 2003) Preto skúmanie vnímania volieb a politiky mladými ľuďmi a formujúcich prvkov v tomto kontexte môže napovedať nielen o tvorbe politickej preferencie, ale aj o samotnej účasti.

Prvovoliči a ich volebné správanie sa stali aktuálnou témou na Slovensku opäť po posledných parlamentných voľbách konaných v marci 2016. Zjednodušujúcim spôsobom sa 8,8% úspech strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko (ďalej len ĽS NS) pripísal nadmernej obľube tejto strany medzi prvovoličmi, spomedzi ktorých ju podporilo takmer 23 percent. Rozpútala sa debata o „Kotlebových prvovoličoch“ a novej generácii náchylnej k podpore neofašizmu na Slovensku.

Táto štúdia sa pozerá prostredníctvom špecifickej metódy skupinových diskusií (focus groups) na to, ako vnímali mladí ľudia, prvovoliči participujúci na našom výskume, politiku a politické. Prostredníctvom analýzy kvalitatívnych dát sa snaží pozrieť skôr na spôsoby, akými mladí ľudia vnímajú politiku a voľby a čo nám mapovanie aktuálnej situácie môže napovedať o trendoch do budúcnosti. Zistenia z nášho výskumu poukazujú na kontinuitu v trendoch dominantného vplyvu rodičovskej socializácie na postoj k voľbám a tvorbu politickej preferencie. Zároveň však naznačujú nový trend (diskontinuitu v porovnaní s predchádzajúcim výskumom) spätý s poklesom dôveryhodnosti „mainstreamových“ alebo štandardných médií medzi našimi participantami a vzrast popularity sociálnych médií a alternatívnych informačných zdrojov. Alternatívne informačné zdroje bez redakčnej kontroly hodnovernosti a objektívnosti spracovaných informácií však môžu ovplyvniť vnímanie politiky mladými ľuďmi špecifickým spôsobom, ktorý posilní tendencie hlasovať protestne či podporiť extrémne riešenia. Zistenia prezentované v tejto štúdii však predstavujú vzhľadom na použité metódy výskumu skôr podnety pre zameranie ďalšieho výskumu, ktorý by testoval ich všeobecnú platnosť či vývojové trendy do budúcnosti.

[Teoretické východiská: prvovoliči a skúmanie ich voličského správania](#)

Pri štúdiu a popularizácii výskumu voličského správania pútajú pozornosť akademikov najčastejšie dve dimenzie: po prvé, účasť voličov vo voľbách a po druhé, konkrétna politická preferencia pretavená do podoby podpory danej politickej strany alebo kandidáta. Rovnaké dimenzie sú zaujímavé aj v prípade prvovoličov. Ide o skupinu, ktorá v oveľa väčšej miere absentuje na voľbách (Sloam 2016, Bhatti et al. 2012, Wass 2007, Macháček 2010, Gyárfášová

2001) a zároveň predvídateľnosť politickej podpory je u nej oveľa menšia než pri iných vekových kategóriách.

Akademické práce skúmajúce voličské správanie poukazujú na dôležitosť, ktorú pri voličskej účasti zohráva informovanosť o politike. Od pôvodného pozitívneho vzťahu medzi vzdelaním a participáciou vo voľbách (Wolfinger & Rosenstone 1981) sa súčasní autori posunuli k štúdiu korelácií medzi mierou informovanosti a účasťou na volebných aktoch (Houser, Morton & Stratmann 2011; Lander & Pianzola 2010; Hobolt 2005; Feddersen & Pesendorfer 1999). Ich zistenia upozorňujú na to, že informovaný volič sa jednak cíti subjektívne viac kompetentný rozhodovať o politike a politikoch a na druhej strane záujem o politiku, ktorý kráča ruka v ruke s lepšou informovanosťou dodáva aktu volieb na dôležitosť. Pocit osobnej kompetentnosti a dôležitosť volieb následne zvyšuje pravdepodobnosť účasti.

Ďalšou dôležitou dimenziou voličského správania mladých ľudí je samotná tvorba politickej preferencie a najmä mechanizmus jej nadobúdania, keďže ide o potenciálnych voličov zväčša bez predchádzajúcej väzby na konkrétnu politickú stranu. Akademická literatúra vyzdvihuje v tejto súvislosti priamy vplyv rodičov na politickú preferenciu mladých ľudí (Coffé, Voorpostel 2010, Jennings 2007, Jennings et al. 2009). Mechanizmus pôsobenia tohto vplyvu vysvetľuje teória rodičovskej transmisie a socializácie, podľa ktorej deti preberajú hodnotové zázemie a aj politické postoje vyrastajúc v danom rodinnom prostredí. Podľa Zuckermana (2007) mladí ľudia preberajú „politické vodítko od tých, ktorým dôverujú, ktorých milujú, a s ktorými sú najčastejšie vo vzájomnom kontakte.“ (s. 93)

Autori vychádzajúci z práce Niemiho a Sobieszekeho (1977) však hovoria o generačnej zmene, o situácii, pri ktorej nedochádza k preberaniu rovnakých politických postojov od rodičov, ale naopak ku generačnému posunu hodnôt a spôsobov správania. Vychádzajúc z teórie generačnej zmeny je potom skúmanie vplyvu na tvorbu politických preferencií posunuté z rodinného prostredia skôr na skupinu spoluvrstovníkov či k inštitúciám ako škola, ktorá vytvára priestor pre interakcie členov rovnakej generácie. Na dôležitosť vplyvu vrstovníkov poukazuje napríklad Bhatti a Hansen (2012).

Volebná účasť prvovoličov, jej determinanty, ako aj zdroje vplyvu politických preferencií sa stali predmetom skúmania aj na Slovensku. Systematicky sa tejto téme doposiaľ venovali najmä dve pracoviská – Inštitút pre verejné otázky pod výskumným vedením Olgy Gyárfásovej, ktorý sa zameriaval najmä na oblasť voličského správania a Trnavská UCM pod gesciu Ladislava

Macháčka venujúca sa najmä politickej participácii mladých. Stručný prehľad výskumných zistení vychádza dominantne z prác práve týchto dvoch inštitúcií.

Prelomové voľby 1998 sa stali dôležitým míľnikom pri štúdiu prvovoličov na Slovensku. Predvolebná kampaň občianskych aktivistov (Občianska kampaň OK '98) sa zamerala najmä na mladých voličov v snahe podporiť ich účasť vo voľbách. Predpokladalo sa, že mladí ľudia náchylnejší k zmene politických pomerov podporia aj zmenu kurzu Slovenskej republiky a proeurópske politické sily. (Gyárfášová 2001) Nasledujúce parlamentné voľby v roku 2002 boli z pohľadu zachovania prereformného smerovania krajiny rovnako dôležité a mimovládne organizácie opäť iniciovali kampaň („Nie je nám to jedno“) s cieľom podporiť volebnú účasť najmä medzi mladými ľuďmi (prvovoličom a druhovoličmi). Na základe sociokultúrnych indikátorov mladých ľudí sa dalo očakávať, že v prípade účasti na voľbách, opäť podporia prereformné politické sily. (Veľšic 2003) Obidve spomínané mobilizačné kampane boli úspešné. Napríklad účasť prvovoličov v parlamentných voľbách 1998 atakovala hranicu 80% a záujem o účasť vo voľbách výrazne narástol práve posledných 30 dní pred voľbami počas kulminujúcej kampane. (Gyárfášová et al. 1999) V prechádzajúcich obdobiach sa volieb zúčastňovala približne polovica oprávnených prvovoličov, čo je trend charakteristický pre mladých voličov aj v iných krajinách.

Gyárfášová (1999) skúmajúc postoje prvovoličov na Slovensku pripisovala nižší záujem o politiku a účasť vo voľbách najmä špecifickému životnému štýlu, hodnotám a veľmi kritickému odstupe mladých ľudí od politiky a politikov. Nezáujem bol podľa jej zistení podporovaný aj pocitom, že „problémy mladých ľudí sú na okraji záujmu politických strán.“ (s. 278) Spomínaná mobilizačná kampaň prelomila tieto tendencie a ako sa ukázalo v nasledujúcich rokoch, bez dodatočného stimulu, prirodzený nezáujem mladých ľudí o politiku a účasť na voľbách opäť prevážil. Voličské správanie prvovoličov vo voľbách 1998 bolo špecifické aj tým, že došlo k významnému odklonu politických preferencií mladých ľudí v porovnaní s ich rodičmi či starými rodičmi. Toto vymanenie sa spod vplyvu rodičovskej socializácie bolo vysvetľované prostredníctvom skúmania hodnotovej orientácie, ktorá sa ukázala mierne odlišná od „dospelej“ populácie pri prvovoličoch všeobecne a výrazne odlišná pri prvovoličoch podporujúcich vtedajšiu opozíciu (reprezentanta hodnotovej zmeny v danom čase). (s. 282) Z tohto pohľadu je teda smer vplyvu medzi odlišnými politickými postojmi a hodnotovou orientáciou značne otázný.

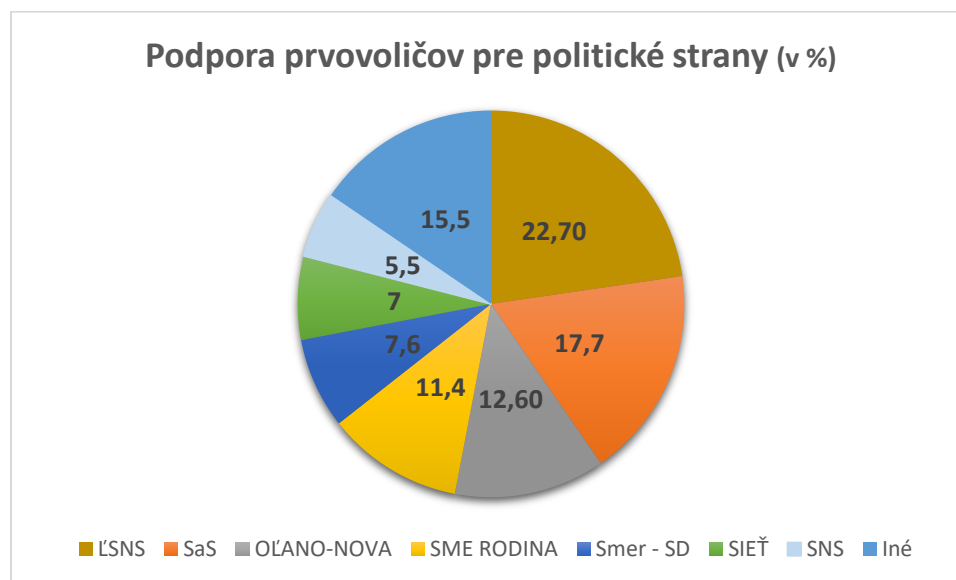
Skúmanie prvovoličov pred voľbami 2002 prinieslo viaceré cenné kvantitatívne aj kvalitatívne zistenia. Z tých kvantitatívnych možno upriamiť pozornosť najmä na trend mierne klesajúcej

účasti a nárast pocitu politickej frustrácie (Veľšic 2003), ktorý sa následne prejavil aj v nasledujúcich rokoch. Pri kvalitatívnych zisteniach bolo zaujímavé sledovať napríklad rozdiel v pripisovaní vplyvu rodičom na tvorbu politických preferencií. Zatiaľ čo prvovoliči takýto vplyv väčšinou striktne odmietali, druhovoliči následne pripustili, že rola rodičov pri politickom výbere kandidáta pri ich prvých voľbách bola väčšia než si boli ochotní pôvodne pripustiť. Marošiová (2003) vysvetľuje tento trend poukázaním na zmenu interpretácie udalosti (volebného rozhodnutia) s odstupom času, po takpovediac „vzreť“, akceptácii vlastnej autority a autonómnosti. Vplyv rodičov a „ich rolu volebného poradcu väčšinou pripustia až v situácii, keď ich sebaidentifikácia je zavŕšená alebo nehrá rolu.“ (s. 155)

Skúmanie voličského správania prvovoličov s voľbami v roku 2010 poukázalo na klesajúcu krivku participácie prvovoličov na voľbách vzhľadom na ich účasť v predchádzajúcich parlamentných voľbách v roku 2006 a pokračovanie tohto trendu aj vo vtedajších predvolebných prieskumoch. (Macháček et al. 2010) Výskum autorov Podoláková, Mihálik (2010) mapoval prostredníctvom kvalitatívnych metód opäť otázky participácie na voľbách, ale tiež motivačné faktory a priority mladých ľudí. Zistenia výskumu vyzdvihujú pri faktoroch ovplyvňujúcich účasť na voľbách najmä vnímanie vlastnej nekompetentnosti v dôsledku nízkej informovanosti, ale aj celkový nezáujem o politiku a politické dianie medzi mladými ľuďmi. (s. 75) Pomerne kriticky sa participanti výskumu vyjadrovali do radov vlastných vrstovníkov aj o vysokej miere ovplyvniteľnosti mladých ľudí v ich názoroch a rozhodnutiach. Na rozdiel od predchádzajúcich výskumov, a špecificky tých, ktoré sa týkajú volieb 1998, Podoláková a Mihálik vyzdvihujú naratív „straty dôvery v možnosť niečo zmeniť“ ako taký, ktorý zohrával rolu pri vysvetľovaní postoja mladých ľudí k voľbám a neúčasti na nich. (s. 50) Výskum naopak poukázal na kontinuitu v dôležitosti vplyvu rodiny pri formovaní postoja mladého človeka k politike a tvorbe politickej preferencie.

Pozornosť analytikov a médií sa k mladým voličom, a prvovoličom špeciálne, upriamila aj po posledných parlamentných voľbách konaných v marci 2016 a to najmä v súvislosti s už spomínaným nárastom podpory pre extrémne pravicovú stranu ĽS NS. (bližšie pozri graf 1) V našom výskume sme sa však rozhodli pokračovať v nastúpených trendoch skúmania voličského správania prvovoličov na Slovensku a zamerať sa primárne na vnímanie politiky a volieb mladými ľuďmi, prioritné témy aj zdroje vplyvu pri tejto špecifickej skupine voličov. Niektoré indikátory zmeny hodnotovej politickej orientácie mladých ľudí sa vo výskume vyskytli skôr sekundárne, spontánne, bez cieleného zisťovania.

Graf 1

Zdroj: agentúra Focus, exit poll realizovaný 5.3. 2016 pre TV Markíza

Metodológia: využitie metódy fokusových skupín k analýze voličského správania prvovoličov

Táto štúdia je založená na empirických dátach zozbieraných prostredníctvom diskusií v rámci fokusových skupín (angl. focus groups). Náš výskum sa venoval prvovoličom ako špecifickej cieľovej skupine a snažil sa poodhaliť ich vnímanie politiky, motivácie participovať na demokratickom riadení spoločnosti a identifikácii mechanizmov tvorby politických preferencií. Zaujímalo nás či možno pri tejto cieľovej skupine hovoriť o trendoch kontinuity alebo naopak použitím rovnakých výskumných metód možno pozorovať nové trendy, ktoré sú buď špecifické alebo priamo protirečiacie tým už prebádaným.

Analýza čerpá z empirických dát získaných prostredníctvom realizácie štyroch fokusových diskusií, pričom princíp saturácie bol dosiahnutý už pri realizácii tretej takejto diskusie v poradí. Cieľovou skupinou boli prvovoliči a pri rekrutácii bol výber zameraný na vek, pohlavie a geografickú vyváženosť participantov. Tri fokusové skupiny boli realizované v Bratislave s participantmi z rôznych krajov Slovenska na jeseň v roku 2015. Ich účastníci mali dosiahnuté stredoškolské vzdelanie s maturitou. Jedna fokusová diskusia, ktorá predstavovala kontrastnú v zmysle negatívneho postoja k voľbám všeobecne, sa uskutočnila so stredoškolákmi

z Rimavskej Soboty v januári 2016. Participanti sa stali prvý krát oprávnení voliť v parlamentných voľbách práve v roku 2016. Celkovo sa fokusových skupín zúčastnilo 31 participantov s miernou prevahou ženských účastníčok (16 žien ku 15 mužom).

Táto technika zberu údajov je založená na skupinovej diskusii, pričom diskutuje relatívne malý počet participantov (6 až 10 osôb). Cieľom, ktorý fokusové skupiny pomáhajú naplňať, je pochopenie významov, to ako ľudia isté problémy a fenomény vnímajú, ako odôvodňujú svoje rozhodnutia, alebo aké argumenty používajú.

Jednou z najväčších nevýhod dát pochádzajúcich z fokusových skupín je ich nízka miera generalizácie, teda neprinášajú nám obraz o celej populácii, ale len názory participantov, ktorí sa konkrétnej diskusie zúčastňujú. Metóda umožňuje analyzovať postoje a skúsenosti participantov ako aj ich spontánne reakcie na názory ostatných účastníkov. Výsledky však nemožno generalizovať ani kvantifikovať. Podstatný je každý názor, ktorý zaznie, až v druhom rade sa pri takomto type analýzy využíva kvantifikácia (a to najmä pri väčšom počte fokusových skupín). Tieto obmedzenia so sebou prináša aj nasledujúca analýza empirických dát a v danom kontexte je potrebné chápať aj jej zistenia.

Empirická analýza

Prvovoliči predstavujú skupinu, ktorá je síce rôznorodá (z pohľadu štruktúrnych charakteristík ako vzdelanie, etnicita či socioekonomické zázemie), ale zároveň ju spája viacero charakteristík. Ako už bolo spomenuté v teoretickej časti, k týmto charakteristikám patrí najmä nízky záujem o politiku a malá informovanosť o politike, a s tým spojená ľahká ovplyvniteľnosť (či už v rovine politickej preferencie či špecifického vnímania dôležitosti problémov a ich riešení).

Aktuálni slovenskí prvovoliči, teda voliči vo veku od 18 do 21 rokov, ktorí mali v roku 2016 prvý krát možnosť zúčastniť sa volieb do Národnej rady Slovenskej republiky tvorili necelých 4,5% zo všetkých registrovaných voličov a v predvolebnom období žiadna z politických strán sa na túto cieľovú skupinu špecificky nesústredila. V období pred voľbami neprebiehala žiadna mobilizačná kampaň zo strany občianskej spoločnosti ani politických strán.

Nasledujúci text prináša analýzu postojov prvovoličov k viacerým témam, ktoré sú späté s politikou a voľbami. Našou snahou bolo poodhaliť názory a zmýšľanie participantov, ktoré môžu ovplyvňovať ako samotnú účasť vo voľbách (postoj k voľbám ako taký a záujem o veci

verejné), tak aj spôsob, akým funguje rozhodovanie o politických záležitostiach (vplyvy najbližšieho okolia, percepcia dôležitých tém a ich riešení a pod.)

Záujem o politiku a postoj k nej

Prvovoliči patria z hľadiska participácie vo voľbách medzi jednu z najpasívnejších skupín. (Plutzer 2002) V rámci štyroch focus groups s prvovoličmi z rôznych kútov Slovenska sme sa preto zaujímali o to, ako oni vnímajú politiku pred parlamentnými voľbami 2016. Zaujímajú sa o dianie okolo seba? Sú pre nich voľby dôležité a vnímajú ich ako nástroj, ktorým sa v demokracii presadzuje zmena? Ovplyvňuje miera informovanosti ich postoj k politike?

Účastníci našich diskusií zastávali širokú škálu postojov k politike a voľbám ako takým. Od jednoznačného nezájmu o veci verejné a o účasť vo voľbách; cez subjektívne deklarovaný pasívny postoj k politike, avšak rodičmi vštípenú potrebu volieb sa zúčastniť; až po pravidelné sledovanie vývoja politických záležitostí na Slovensku a pocit zodpovednosti pri rozhodovaní o ďalšom osude krajiny. Celkom prirodzene (neprekvapivo) práve tí, ktorí sa zaujímali o spoločenské dianie, zväčša vnímali aj volebný akt za najvýraznejšiu možnosť, akou môžu občania v demokraciách formovať politické smerovanie krajiny.

Vo fokusovej skupine č. 2 mala väčšina účastníkov vlažný záujem o politiku a veci verejné a skôr len čerpali z informácií, ktoré si ich „nájdu“ (napr. na internete). Napriek tomu, voľby považovali za dôležitú vec. Ako sa však v diskusii ukázalo, tento postoj k voľbám získali najmä prostredníctvom socializácie a vplyvu najužšej rodiny. Pre jednu účastníčku boli napríklad voľby potrebné, avšak tie parlamentné považuje za také, v ktorých sa „je ťažko zorientovať“. Tento postreh rezonoval aj v iných fokusových skupinách. Niektorí participanti sa snažili ilustrovať tento argument na príklade komunálnych volieb. Poukázali na to, že zatiaľ čo voľba starostu či primátora je niečo, v čom sa vedia zorientovať a vybrať si kandidáta, pri parlamentných, ale aj prezidentských voľbách im takáto zručnosť chýba. Ilustrujú to slová participantky z Námestova:

„je to celkom ťažké sa v tom zorientovať, lebo pokiaľ to človek stále sa o to nezaujíma.....a keď sa začne zaujímať až pred voľbami, tak všetci majú super programy a všetko...a je ťažké si z toho vybrať, že kto je naozaj taký ten správny kandidát alebo tak. Podľa mňa potom vtedy je už lepšie byť sa o tom s niekým porozprávať ... kto to dlhšie sleduje alebo tak má v tom lepší prehľad, lebo keby som mala len hodnotiť podľa tých posledných programov alebo toho ich správania, tak asi by som si ťažko vybrala.“
(fokusová skupina č.2)

Pri otázke s kým sa zvyknú o týchto zložitejších záležitostiach baviť boli najčastejšie uvádzaní rodičia a starší súrodenci, teda najbližší rodinný okruh. Percepciu vlastnej nízkej kompetentnosti orientovať sa v politických záležitostiach teda riešili stratégiou spoliehania sa na radu autority (rodiča, príp. skúsenejšieho súrodenca), pričom samotnú účasť rámcovali ako občiansku povinnosť.

Iný typ argumentácie v porovnaní s tým predchádzajúcim, podľa ktorého voľby boli dôležité, pretože rodičia / súrodenci ich považovali za dôležité, bol v tejto informačne pasívnej skupine postavený na vnímaní vlastnej autonómnejšej role v rozhodovacom procese. Pracujúc s naratívom účasti vo voľbách ako nástroja spoločenskej zmeny, ako práva voliť, vyjadriť svoj názor, v procese diskusie sa obidve participantky opäť dostali k role, akú zohrala rodičovská socializácia, odmietli však priamy vplyv na politickú preferenciu.

„No ja som bola vychovávaná v tom, že treba ísť voliť, vyjadriť svoj názor, a potom je diskutabilné to, že či je lepšie nejst' voliť, alebo ísť voliť toho, čo mi poradil niekto iný. Že či sa tam nevytráca tá podstata ... ” (fokusová skupina č.2)

Nasledujúca ukážka pochádza zo skupiny, v ktorej účastníci vyjadrili minimálnu informovanosť o politike, nezaujem o spoločenské dianie a navyše ich vnímanie volieb bolo negatívne. Účastníkmi boli prvovoliči z radov stredoškolákov v Rimavskej Sobote a rezervovaný postoj k účasti vo voľbách tu zaznel najvýraznejšie zo všetkých nami realizovaných moderovaných diskusií.

M: Plánujete ísť voliť?

Stano: Asi pôjdem.

M: Uvidíte - tak asi? A predtým už ste boli voliť?

Stano: To sme boli ako starostu, tak preto som išiel. Lebo sme mali zlých kandidátov.

Jeden bol teplý, druhý bol cigáň, a tretí bol normálny, tak som preto išiel, aby normálny vyhral. [Smiech] Aby vyhral ten, čo som chcel, čo bol aj predtým starosta, čo aj niečo dosiahol pre obec. Vytiahol ju z dlhov, a nie je niekto taký, čo teraz príde, obec je už bez dlhov, a bude si bačovať, tak také sa mi nepáči. Lebo on tu obec ťahal tri roky z bahna von, bola zadlžená na tri milióny korún, nemali sme osvetlenie päť rokov, a on to dokázala, urobil kanalizáciu, urobil osvetlenie, rozhlas zaviedol, tak som išiel voliť aby ostal.

M: A teraz pri týchto parlamentných, keby ste sa rozhodovali, či pôjdete, alebo nepôjdete, čo by to ovplyvnilo, na základe čoho sa rozhodnete?

Stano: Nevieľ. Zvažujem, ale neviem. Ešte nie som rozhodnutý asi.

M: A váhate, lebo...?

Stano: Lebo budem v komisii, tak asi zato.

M: Takže tam určite budete.

Stano: Určite tam budem.

M: Čiže zvažujete len, či hodíte alebo nehodíte lístok?

Stano: Asi tak.

M: Erik, vy sa chystáte?

Erik: Ani neviem, koho budeme voliť. To je ťažko povedať, ja ignorujem všetko. Až tak, že sa mňa nedá do toho priniesť. ...Ignorujem médiá. A keď je nejaký poslanec, a chce sa tam dostať, a musí reklamovať, alebo také nejaké veci, a ako to robí? Cez médiá. A ja to nevšímam. Takže mňa takýmto spôsobom nenájde.

M: A ani žiadnym iným spôsobom?

Erik: Nemá to význam, lebo je to stále to isté. Keby bol nejaký poslanec, že by bol z Rimavskej Soboty, a poznal by som ho, tak jasné že ho pôjdem voliť, a budem motivovať aj kamarátov, aby ho volili. Lebo oni mi veria, ja mu verím, tak áno. Ale keď nejaký poslanec z Bratislavy, že tu nikdy ani nebol, tak načo? Nemá to zmysel. Podľa mňa tieto voľby nie sú o tom, že kto je lepší človek, alebo kto je potrebný, ale že kto má viac peňazí na reklamu. A že cez médiá tých ľudí vie kúpiť.

Žigo: Sám ešte neviem, potom keď to bude viac také oné, tak by som sa viac zaujímal, že o čo sa jedná vlastne. Kto čo ponúka, a potom by som sa rozhodol že či by som vôbec išiel, a koho by som volil. Ale zatiaľ neviem ešte.

Ernest: Ja asi tak isto, že takto ďaleko ešte nerozmýšľam [diskusia prebiehala 6 týždňov pred voľbami], ešte môže veľa kandidátov prísť aj odísť, keď to bude tak dva týždne predtým, tak začnem uvažovať, či vôbec pôjdem. A či to má význam ísť voliť, či sú ešte nejakí poslanci, ktorí, či to má význam.

M: Je niekto z Vás taký, ktorý zachytil nejaké meno politika? Že si vie spojiť meno s tvárou? Prípadne s problémom, ktorý rieši?

Stano: Fico a v zdravotníctve, že po tých nemocniciach chodí.

...

František: Kotleba.

M: OK, a toto je niečo čo v tomto regióne nejako rezonuje? Alebo len u Vás?

František: Tak rezonuje. Tu u nás.

Stano: Bol aj tu u nás na škole.

M: A aké boli naňho odozvy?

Stano: Usmíaty bol, pozrel si program, čo pre neho pripravili, prevzal si kyticu a potom odišiel. Na výročie školy.

M: Čiže nebola nejaká diskusia?

Stano [viacerí]: Nie, nebola.

František: Ale mohla by byť, bolo by to zaujímavé.

(fokusová skupina č.4)

Ukážka ilustruje nielen nezáujem o voľby, ale aj nízku informovanosť. To, že sa v diskusii spomenulo meno najmedializovanejšieho muža krajiny – premiéra Fica (SMER-SD) nie je až také prekvapivé. Avšak jeho spájanie s návštevami nemocníc nie je práve presné. V roku 2015, keď sa vyhrotila situácia v zdravotníctve a časť sestier vstúpila po neúspešných pokusoch o rokovanie s vládou do ostrého štrajku, viedol rokovania s predstaviteľmi nemocníc a štrajkujúcimi sestrami minister zdravotníctva Viliam Čislák (SMER-SD). Meno druhého politika, ktorého boli stredoškólační schopní identifikovať – Mariana Kotlebu bolo v tom čase pre nás ako výskumníkov prekvapením. Rovnako prekvapivý bol mierny či až priaznivý postoj skupiny k návšteve banskobystričského župana na škole. Vzhľadom na výrazný maďarský akcent viacerých účastníkov sme očakávali rozporupnejšie postoje ku Kotlebovi a jeho nacionalistickým ideám. Druhým výraznejším momentom v tejto diskusii bolo porovnávanie komunálnej politiky s celoštátnou. Účastníci diskusie v jej úvode spomenuli veľmi nízky záujem o politické dianie. Informácie sami nevyhľadávajú, prípadne sa im dokonca „vyhýbajú“. Za takýchto okolností pre nich voľby nemajú význam, pretože netušia koho by mali voliť a o čom vôbec rozhodovať. Na druhej strane komunálna úroveň politiky poskytuje možnosť priamej skúsenosti s kandidátom a to či už vo forme osobného stretnutia počas kampane alebo získania informácií o kandidátovi tak povediac „z prvej ruky“ teda od známych, priateľov, ktorí ho poznajú. Na tejto úrovni je aj oveľa menej náročné (pre nezainteresovaných v politike) získať informácie o relevantných politických súperoch. Tieto predpoklady platia najmä v prípade menšieho mesta či obce a najmä ak ide o voľbu primátora alebo starostu. Tieto argumenty využívali naši prvovoliči aj v ostatných diskusiách v snahe poukázať na to, že komunálne voľby sú im bližšie. Viacerí naši prvovoliči na ich príklade poukazovali na to, že komunálne voľby majú význam, môžu niečo zmeniť, zatiaľ čo parlamentné voľby sú im vzdialenejšie a menej chápu

celkovú situáciu. Rovnako sa objavil argument o veľmi nízkej individuálnej zúčtovateľnosti jednotlivých politikov. Volebný systém na celoštátnej úrovni, ktorý je dominantne založený na výbere politickej strany akoby zvyšoval prah tolerancie voči prešľapom či nečinnosti konkrétnych jedincov. Parafrázujúc participanta v tejto fokusovej skupine, politikom ide o voliča až na poslednom mieste a v podstate je dôležitý len v deň volieb, kedy je potrebné získať jeho hlas. Samozrejme, zdôrazňovanie dôležitosti komunálnych volieb prvovoličmi vyznieva paradoxne najmä ak si porovnáme voličskú účasť. Keďže účasť v komunálnych voľbách neprekročila v posledných dvanástich rokoch hranicu 50% oprávnených voličov⁴ a účasť na parlamentných voľbách doposiaľ neklesla pod hranicu 50%, vo všeobecnosti teda zrejme nepredstavujú komunálne voľby atraktívnejší formát. A to ani vďaka väčšinovému volebnému systému v prípade voľby starostov/primátorov, ani vďaka možnosti spoznať kandidátov osobne.

Vo väčšine nami realizovaných diskusií (3 zo 4) bol záujem o politiku medzi mladými ľuďmi naozaj slabý alebo povrchný, teda napriek deklarovanému záujmu sa v priebehu diskusie poukázaním na informačné zdroje a aktuálne spoločenské problémy preukázala slabá orientácia v politike. Toto pozorovanie ale neplatilo všeobecne a vo fokusovej diskusii č. 3 sme mali mladých ľudí s pomerne silným záujmom o politiku a v niektorých prípadoch aj osobným angažovaním sa vo veciach verejných. Ukázalo sa, že tí mladí ľudia, ktorí mali väčší záujem o politiku všeobecne, mali aj pozitívnejší vzťah k účasti na voľbách. Cyril (Žilina) poukázal na rolu, ktorú v jeho vzťahu k voľbám zohrali rodičia: *„my sme boli tak od malička akože proste tak vychovávaní a vedení k takému tomu prehľadu aj o politike. Že u nás doma sa o tom rozprávalo... už keď som mal sedemnášť, tak som sa tešil na svoje prvé voľby.“* Aj podľa Silvie (Vranov nad Topľou) sú voľby dôležité a nízky záujem najmä zo strany mladých ľudí odsudzovala. Podľa jej názoru by sa Slovensko mohlo inšpirovať príkladom Belgicka, kde ako uviedla: *“keď tam človek tri krát nejde k voľbám, tak potom nemôže byť volený.”* Skrátená ukážka z inej diskusnej skupiny (č. 1) ilustruje rovnako pozitívny až normatívny prístup k voľbám.

Andrea (Malacky): Ja si myslím, že určite by ľudia mali ísť voliť, pretože keď idú voliť, tak si zvolia toho, koho vlastne chcú oni. Lebo keď nejdú, tak potom sa vlastne začínú sťažovať, že je vlastne niekto zvolený s kým oni nesúhlasia... ale určite [by mali ísť voliť] vyjadriť si ten svoj vlastný názor a potom byť spokojný, že spravil som niečo preto.

⁴ Presné údaje hovoria o nasledovnej účasti voličov v komunálnych voľbách: rok 2014 – 48,34%, 2010 – 49,69%, 2006 – 47,65% a rok 2002 – 49,51%. V porovnaní s týmito údajmi, najnižšia účasť v parlamentných voľbách bola v roku 2006 kedy dosiahla úroveň 54,67%. (Zdroj: Štatistický úrad SR)

Helena (Prievidza): Ja úplne súhlasím preto, lebo ak niekto ide sa sťažovať na súčasnú vládu a ide kritizovať a rozprávať čo by mala alebo nemala [robiť] alebo čo by malo byť inak a pritom sa zistí, že daný človek ani nebol vo voľbách, aby dal teda svoj hlas niekomu inému, možno aby to teda zmenil k lepšiemu... alebo jednoducho "nejdem voliť, nechce sa mi, načo?" Ale potom idem kritizovať a hovoriť o tom, prečo je zvolený tamten, prečo robí to čo robí... Preto, že si ho ľudia zvolili! A ty keď si nešiel, tak... bohužiaľ! Číže, určite by podľa mňa mali ísť.

Ivica (Trenčín): Ja si myslím, že ľudia by mali ísť voliť preto, lebo napríklad v minulosti nebolo v mnohých prípadoch to právo voliť a ľudia by si mali uvedomiť, že majú možnosť voľby, aj keď častokrát si nevedia... ani koho vybrať, ale... v tom kontexte z histórie by to mohli tak si uvedomiť, že v minulosti ani ženy nemali právo na voľby... tak preto.

Dušana (Košice): tak určite by mali ľudia voliť a ja zastávam aj taký názor, aj keď je asi nereálny, že voľby by mali byť povinné. Pretože napríklad moji rodičia dlhé roky nechodili voliť a až teraz vlastne, keď ja som sa stala prvovolič, keď som išla ako prezidenta voliť, tak ja som ich dokopala aby išli so mnou, pretože... nie je mi to jedno... a myslím si že, môj, môj otec alebo moja mama nechodili voliť preto, pretože tvrdili, že nie je koho, že je to všetko to isté. Ale ... si myslím, že to nie je o tom, že nechcú voliť nikoho, ale že sa im tam nechcelo vôbec ísť. Ak by to bolo povinné, tak nech proste ľudia idú, nech odovzdávajú prázdne papiere, ale aspoň by ich to donútilo to ísť tam a možno by si rozmysleli či naozaj chcú alebo nechcú voliť.

Emma (Levice): Ja som tiež toho názoru, že by ľudia mali ísť voliť, pretože tým svojim hlasom môžu aj niečo zmeniť. (fokusová skupina č. 1)

Pri postojoch k voľbám sa aj v tejto diskusii objavili už identifikované rámce – vnímanie volieb ako „možnosti zmeniť situáciu“ a tiež voľby ako „právo občanov“, ktorého nevyužitie však vo vnímaní našich participantiek diskvalifikuje občana vyjadrovať sa k politickému daniu po voľbách. Obidva rámce boli spájané s pripisovaním dôležitosti voľbám a účasti na nich. Výnimočným argumentom v tejto fokusovej skupine bolo poukázanie Ivica z Trenčína na volebné právo ako výdobytok demokratizácie spoločnosti. Teda ako právo občanov, ktoré nebolo v minulosti samozrejmou. V kontexte danej diskusie išlo o jediný argument, ktorý šiel na rámec toho, čo si môže participantka sama pamätať alebo čo mala šancu zažiť na vlastnej koži. Argumentácia cez osobné zážitky, pocity a každodennosť bola pritom typická pre prvovoličov, ktorí sa zúčastnili nášho výskumu a pripisujeme to práve nižšej miere

informovanosti a záujmu o politiku. Práve uvažovanie o politike prameniace zo záujmu poskytuje priestor na analytickejšie spracovanie informácií a postojov, čo u našich participantov do značnej miery chýbalo.

Ovplyvniteľnosť

Popri nižšej ochote zúčastniť sa volieb sa zvykne v odbornej literatúre pripisovať prvovoličom aj vyššia miera ovplyvniteľnosti (Coffé & Voorpostel 2010, Andolina et al. 2003) a to ako zo strany individuálnych autorít, tak aj prostredníctvom politickej kampane. V našom výskume sme sa preto zamerali aj na skúmanie toho ako mladí ľudia tvoria svoje politické preferencie, akú rolu zohráva v tomto procese rodina a rovesníci a nakoľko formujú ich percepciu aktuálneho spoločenského diania médiá.

V každej z diskusií sme sa pri skúmaní mechanizmov utvárania politickej preferencie alebo aspoň uvažovania o nej dostali k role rodičov, ktorá v prípade mladých ľudí zastáva dôležité miesto, aj keď to nie vždy otvorene priznajú. Vychádzajúc zo skúsenosťou s našimi participantmi, čím menej sa mladí ľudia cítili osobne kompetentní orientovať sa v politike a zároveň boli najbližším okolím vedení k potrebe občianskej participácie, tým výraznejší priamy vplyv (*parental transmission*) pri tvorbe preferencie rodičia zohrávali. Naopak tí, ktorí prejavovali vysoký záujem o veci verejné v oveľa väčšej miere prezentovali samostatnosť pri výbere politického kandidáta. Avšak rodina aj v týchto prípadoch predstavovala fórum, v rámci ktorého sa politika diskutovala a len málokto označil postoje rodičov za protichodné k ich vlastným.

Prvá ukážka poukazuje na otvorene priznaný vplyv rodičov na tvorbu politickej preferencie. Účastníčka diskusie zdôvodňuje tento vplyv najmä vlastnými problémami zorientovať sa pri voľbách v politike, pričom samotnú účasť na nich, ale považuje za „povinnú“.

Nela (Námestovo): Napríklad ja sama nerozumiem politike, a keď napríklad by boli parlamentné voľby, tak ja neviem že koho by som vôbec volila, lebo fakt akože... mama mi povie, že tohto, tak budem. Ale ja som nevedela, že koho mám vôbec voliť...napríklad prezidentské [voľby]. Starosta keď u nás sa volí, tak to hej, ale parlamentné... tak to asi nie.

Aneta (Stupava): No podľa mňa je to celkom ťažké sa v tom zorientovať, lebo pokiaľ to človek stále sa o to nezaujíma... a keď sa začne zaujímať až pred voľbami, tak všetci majú super programy a všetko... a je ťažké si z toho vybrať, že kto je naozaj taký ten správny kandidát alebo tak. Podľa mňa potom vtedy je už lepšie byť sa o tom s niekým

porozprávať alebo lepšie kto to dlhšie sleduje alebo tak má v tom lepší prehľad. Lebo keby som mala len hodnotiť podľa tých posledných programov alebo toho ich správania, tak asi by som si ťažko vybrala. (fokusová skupina č. 2)

Úryvok pochádza z diskusie, v ktorej účastníci pripustili len veľmi slabý záujem a informovanosť o politike. V iných moderovaných diskusiách, v ktorých sa účastníci cítili osobne viac kompetentní v orientácii sa pri politickom rozhodovaní, vplyv rodičov nebol celkom priamy. To znamená, títo mladí ľudia nedeklarovali politickú preferenciu získanú na základe politickej orientácie rodičov (v podobe hlasovania za toho istého kandidáta alebo stranu), ale ich vplyv sa prejavoval skôr pri formovaní názorov o politických témach a udalostiach. Hovorili skôr o názorovej a hodnotovej blízkosti s rodičmi, o rešpektovaní politických postojov rodičov.

Pri otázke s kým sa najčastejšie bavia o spoločenských či politických témach sa automaticky začali rozoberať krčmové debaty s rovesníkmi, avšak ako konštatovala väčšina účastníkov v rôznych skupinách, toto nepredstavuje zväčša ten spôsob, v rámci ktorého vzniká mienkotvorná debata. Zhrnieme to slovami Dušany z Košíc: „Ááále sem- tam hej [smiech], tak niekedy, že sa o tom tiež tak bavíme. Väčšinou sa rieši stále tá istá otázka – či je niekto rusofil alebo ide na americkú stranu. A tak a na tom sa aj hádajú a to sa väčšinou rieši tak akože, keď mám pravdu povedať, pri pive a to potom nikdy nedopadne dobre [smiech].“ Daniel z Brezna explicitne menuje, prečo nepovažuje debaty s rovesníkmi za zmysluplné:

“Najčastejšie sa rozprávam o politike s mojím vlastným otcom, keďže on sa o to veľmi zaujíma, číta veľa článkov, rôzne noviny, rôzne zdroje, čo prináša takú bohatosť informácií... čiže potom môžeme tak konfrontovať svoje názory, ale čo je úžasné na tom je to, že máme rovnaké hodnoty. Čiže dostávame sa vždycky k záveru, ktorý vyhovuje obidvom, pretože sa zhodneme v tých základných princípoch takej... vnútroštátnej alebo aj medzinárodnej politiky. A rozprávam sa aj s inými ľuďmi, so spolužiakmi o tom, ale otvorene sa priznám, že nemám veľmi rád on-line diskusie ani nejaké krčmové debaty o politike, pretože si myslím, že je to iba zbytočná kritika, iba hádzanie hnoja na všetko a nemám to rád.“

Rodičia sú zväčša tí, na koho sa naši participanti a participantky obrátia v prípade, že chcú niečo vysvetliť alebo ujasniť si. Niektorí identifikovali rodičov ako zdroj argumentácie, ktorú zvyknú následne využívať pri politických debatách.

Ivica (Trenčín): Ja keď diskutujem, no väčšinou sa rozprávam s tatinom a ja pokladám, teda väčšinou si beriem tatinov názor, lebo tie jeho názory a čo si myslí o danej veci a potom, keď sa s niekým iným bavím o tom, tak väčšinou používam tie jeho argumenty.

Biba (Levice): Ja si tiež beriem názory väčšinou od ocina. Ale nenechám sa ovplyvňovať zase. Ako vypočujem si názor, aj on si vypočuje môj a buď sa na tom... rozprávame o tom alebo to necháme tak. Ale ako... počúvam ho a potom si to premyslím a spravím si vlastný názor. (fokusová skupina č. 1)

V procese diskusie a odhaľovania mechanizmov získavania politických názorov vo fokusových skupinách s prvovoličmi sa zväčša vplyv rodičov prejavil, aj keď vo viacerých prípadoch išlo skôr o neuvedomelý vplyv. V priamej spontánnej reakcii na otázku o tvorbe politických postojov upozornili skôr na vlastnú tvorbu preferencií „spravím si vlastný názor“, neskôr v diskusii však poodhalili socializačné mechanizmy v rodinnom kruhu.

Aj medzi našimi účastníkmi sa však našli takí, ktorí vplyv rodičov nielen zamietli, ale aj vysvetľovali čo ich k tomu vedie. Najčastejšie pritom referovali k nekritickému preberaniu informácii staršou generáciou z jediného zdroja – večerných televíznych novín. Nasledujúca ukážka je z diskusie v Rimavskej Sobote.

M: Sú toto témy [politika], o ktorých sa dá rozprávať s rodičmi?

[všeobecné kývanie hlavou, že nie]

Erik: Dá rozprávať, ale je to produktívne? Má to význam?

M: To sa práve pýtam.

Erik: Jedna vec, že dá sa o tom baviť, ale nemá to zmysel... Tak oni vidia zväčša to, čo je v médiách. A to aj ja vidím. Lenže ja v to neverím, a oni v to uveria. Viete, že aký je rozdiel. Takže rozprávať sa s rodičmi, alebo staršími, alebo ľuďmi, ktorí majú deti, sa už až tak nedá, lebo oni majú svoje problémy, a nehľadajú riešenia, iné zdroje informácií, len v médiách čo je a tomu uveria.

M: Uhm. František?

František: Ja sa bavím, aj s mamou, rozprávame dakedy, keď je táto téma. A zvyčajne ja dávam informácie, že ako to všetko je. (fokusová skupina č. 4)

Zatiaľ čo vyššie spomínaní stredoškóľáci sami seba neoznačili za takých, ktorí by politické dianie označili za dôležité a voľby ich nezajímali, Silvia z Vranova patrila k pomerne

angažovaným mladým ľuďom s pozitívnym vzťahom k voľbám aj participácii na lokálnej úrovni (formou dobrovoľníckej činnosti). Argumentáciu o možnom vplyve rodičov na formovanie jej politických postojov však rámcuje takmer rovnako:

„... oni väčšinou videli iba ten pohľad, ktorý videli v televízii. Tým, že vlastne tá staršia generácia nenavštevuje tak internet, nečíta až tak, ona vidí iba to, čo je v tých novinách, čiže ona nemá možnosť si utvoriť nejaký iný názor alebo sa s ním vôbec stretnúť. Takže to bolo také, že som už aj sama chytila, že „oci, ale počúvaj, veď ty nevieš všetko!“ Oni proste vedia iba to, čo si prečítajú alebo vidia v tých televíznych novinách, takže to bolo také... ma to vedelo vždy rozčúliť,... on to tak bral ako niektorí ľudia, že proste ich pravda je proste ich PRAVDA! Nedajú si povedať. No, to ma vedelo akože tak rozhodiť.“
(fokusová skupina č. 3)

To čo spája týchto participantov je ich postoj k využívaniu internetových zdrojov ako informačných kanálov. Zhodne uviedli, že najčastejšie čerpajú informácie o politike z internetu⁵ a často využívajú on-line diskusie. Silvia (fokusová skupina č. 3) ich označila za vhodný alternatívny zdroj informácií, ktorý pomáha pri formovaní vlastnej mienky:

„[dianie] sledujem hlavne na internete, ale okrem toho, tak ja sledujem hlavne komentáre, ktoré sú pod článkami, hej, lebo v mnohých tých komentároch sú dosť zaujímavé názory a linky na niektoré či zahraničné alebo aj domáce stránky, kde si vlastne odôvodňujú svoje názory a to je napríklad oveľa zaujímavejšie aj pri formovaní názorov na danú vec, lebo ja som [úsmev] taká kritická voči médiám, že nie vždy môžu hovoriť pravdu.“

Erik z Rimavskej Soboty (fokusová skupina č.4) pristupuje k informačným zdrojom ešte nekompromisnejšie, keď tradičné médiá obviňuje z účelovej propagandy.

„Ja keď chcem nejaké informácie, tak mám veľmi isté spôsoby na to. Lebo každý je taký, že ide na internet, niečo si tam natuká, a tie najväčšie stránky ako BBC a CNN vyjdú, a to je samozrejme propaganda, tým sa nedá veriť. Takže ja idem na internet, a tam si nájdem skutočných ľudí, z Afriky alebo Iránu. Napríklad bol som zvedavý o takéto veci a našiel som skutočných ľudí. A s nimi porozprávam, pobavím sa.“

Tieto reakcie spája nielen nízka dôvera v hodnovernosť tradičných médií, ale aj nepochopenie či priam odsudzovanie tých, ktorí sa obmedzujú na tradičné informačné zdroje. Pri rodičovskom

⁵ Tento údaj pochádza z dotazníka, ktorý vyplnil každý účastník diskusie. Popri inom sa pýtal aj na zdroje informácií a frekvenciu ich využívania.

vplyve teda nepostačuje len rodičovská autorita ako taká, ale vo veľkej miere zohrala svoju rolu aj rozdielnosť názorov rodičov na politiku, ktorú pripisujú obmedzenej schopnosti vyhodnotiť situáciu na základe rôznorodých informácií. Týmto nechceme povedať, že naši participanti musia mať nevyhnutne pravdu a ich rodičia politike nerozumejú. Cieľom bolo poukázať na mechanizmus, ktorým vysvetľujú odmietanie rodičovského vplyvu a poukázanie na to (čerpanie z alternatívnych informačných zdrojov), čo považujú za kompetenciu vhodnú pre získanie orientácie v politických záležitostiach. Virtuálne diskusné prostredie však automaticky nezaručuje väčšiu objektivitu či vyššiu kvalitu informácií, čo je fakt, ktorý akosi uniká pozornosti týchto mladých ľudí. Skôr naopak, analytici skúmajúci vplyv online diskusií zvyknú upozorňovať na predpojatosť a normatívnosť sformovaných diskusných skupín, ktorých individuálni členovia sa v rámci kyber priestoru navzájom podporujú. Na rozdiel od konštruktívnej výmeny názorov prebieha skôr agilný boj medzi názorovo opozičnými táborami a vzájomne sa utvrdzovanie v názoroch v rámci toho istého názorového tábora⁶.

Záver

Cieľom tejto štúdie bolo poukázať na vnímanie politiky mladými ľuďmi – prvovoličmi krátko pred parlamentnými voľbami 2016 a v kontexte analýzy kvalitatívnych dát poodhaliť zdroje a mechanizmy, ktoré môžu napomôcť pochopiť politickú participáciu tejto špecifickej skupiny. Vzhľadom na limity spojené s metódou focus groups neprinášame všeobecne platné závery, skôr ponúkame zistenia, s ktorými je možné ďalej pracovať a overovať ich všeobecnú platnosť.

Výpovede mladých ľudí zapojených do nášho výskumu sa dajú rozdeliť do dvoch obsahovo a typovo rozdielnych skupín. Najprv sa debata zamerala na to, či sa mladí ľudia o politiku zaujímajú, s kým sa o nej rozprávajú, a aké informácie si prípadne aktívne hľadajú. Zistenia v tomto štádiu ukázali, že je rozdiel medzi ľuďmi, ktorí sa o politiku zaujímajú pravidelne, a tými, ktorých politické dianie nezaujíma.

Vzhľadom na záujem o politiku boli teda účastníci našich fokusových skupín jasne rozdelení do dvoch kategórií. Avšak pokiaľ ide o zdroj vplyvu, teda na základe čoho sa mladí ľudia rozhodujú či ísť voliť, a koho voliť, sa dá jednoznačne identifikovať silný vplyv rodičov a najužšieho okolia bez ohľadu na informovanosť.

Tento rodičovský vplyv na voličské správanie sa prejavuje jednak v postoji k voľbám ako takým, ale tiež pri formovaní politickej preferencie. To či mladí ľudia považujú voľby za dôležité a účasti

⁶ Pozri napr. Wojcieszak 2010, 2008.

na nich prikladajú vážnosť do veľkej miery závisí od odpozorovaných vzorcov správania sa vo vlastnej rodine. Teoretici vysvetľujú týmto vplyvom napríklad aj tzv. trend „zrenia k ignorancii“ (Bhatti & Hansen 2012). Zatiaľ čo najmladší prvovoliči (v zmysle najskoršieho veku, kedy majú právo voliť, teda v prípade Slovenska osemnásť rokov), v účasti na voľbách dosahujú tradične len o niečo nižší priemer než zvyšok dospeléj populácie, s pribúdajúcimi rokmi⁷ ochota zúčastniť sa na voľbách výrazne klesá a dosahuje podpriemerné hodnoty. V čase keď mladý človek opúšťa rodičovské hniezdo a vymaňuje sa spod sociálneho tlaku rodiny dochádza k situácii, keď ľudia bez záujmu o politiku ľahšie odignorujú aj akt volieb.

Chápanie toho, aký je postoj mladých ľudí k politike, voľbám a účasti na nich je dôležité najmä vzhľadom na to, že v odbornej literatúre sa hlasovanie zvykne označovať ako „návykový“ akt (Plutzer 2002). Ak rezignujeme či už v spoločnosti všeobecne alebo vo vzdelávacom procese na mobilizáciu mladých ľudí a výchovu k záujmu o spoločenské dianie, riskujeme, že voličská účasť bude neustále klesať. V demokracii takýto jav nie je znakom „zdravého“ vývoja spoločnosti. Ak sa stratí rodičovský vplyv, ktorý je v SR pomerne veľký (a teda za predpokladu, že rodičia motivujú k voľbám a nie, že prenášajú práve negatívny postoj), tak pri vyletení z rodičovského hniezda sa môže stúpať negatívny postoj k účasti na voľbách, a to najmä pri mladých ľuďoch, ktorí sa nezaujímajú o dianie všeobecne.

Ako poodhalili zistenia nášho výskumu, formovanie politických postojov zo strany rodičov a/alebo rodiny je v prípade mladých ľudí veľmi dôležité. Vo viacerých prípadoch práve rodičia predstavovali pre prvovoličov najbezprostrednejšiu mienkotvornú autoritu. Toto formovanie alebo tiež politická socializácia prebieha ako dlhodobý proces, v ktorom dochádza k prenosu noriem, zvykov, hodnôt či ideologických postojov.

Z hľadiska ďalšieho výskumu predstavuje výzvu situácia, v ktorej dochádza k rozporom medzi postojom rodičov a mladých ľudí k politike a spoločenskému daniu. Rezignácia rodičov na výchovu k občianstvu či už z dôvodu vlastného negatívneho prístupu k politike alebo kvôli pracovnej vyťažnosti, ponúka priestor na alternatívne zdroje vplyvu napríklad prostredníctvom sociálnych sietí alebo iných externých aktérov. Môžu nimi byť vekovo príbuzné skupiny (tzv. rovesnícke skupiny alebo spolužiaci), inštitúcie ako škola, ale aj extrémistickejšie záujmové združenia ako napríklad Slovenskí branci, ktorí popri atraktívnych voľnočasových aktivitách pre

⁷ Avšak stále v rámci mladého, prvovoličského veku, teda keď dosahujú 19, 20, prípadne 21 rokov.

tínedžerov napríklad ponúkajú aj „vzdelávanie“⁸ v ideologickom duchu extrémnej pravice. Rovnaký efekt môže vzbudzovať nielen nezáujem, ale aj dogmatický prístup zo strany rodičov, ktorý nie je založený na diskusii ako výmene názorov, ale skôr na neomylnosti vlastných postojov. Z tohto pohľadu predstavuje výzvu pre ďalší spoločenský výskum skúmanie vzťahov medzi podporou extrémnej pravice pri najmladšej vekovej kategórii voličov a rodičovským vplyvom, resp. jeho absenciou či následne substitučnou rolou, ktorú zohrávajú formálne aj neformálne inštitúcie vzdelávania a socializácie (napr. škola).

⁸ V prípade Slovenských brancov išlo o iniciatívu, v rámci ktorej ponúkli študentom brannú výchovu a prednášky z histórie. Sporným sa stal najmä výklad medzivojnového Slovenského štátu.

Literatúra

- Andolina, M., Jenkins, K., Zukin, C., Keeter, S. (2003). Habits from home, lessons from school: Influences on youth civic engagement. *Political Science and Politics*, 36 (2), s. 275-280.
- Bhatti, Y., Hansen, K. (2012). Leaving the Nest and the Social Act of Voting: Turnout among First-Time Voters. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 22(4), s. 380 – 406.
- Bhatti, Y., Hansen, K., Wass, H. (2012). The relationship between age and turnout: A roller-coaster ride. *Electoral Studies*, 31(3), s. 588 - 593.
- Coffé, H., Voorpostel, M. (2010). Young people, parents and radical right voting. The case of the Swiss People's Party. *Electoral Studies*, 29(3), s. 435-443.
- Feddersen, T., Pesendorfer, W. (1999). Elections, information aggregation, and strategic voting. *PNAS*. Vol. 96, September 1999, s. 10572 – 10574. Dostupné [9. 4. 2016] : <http://www.pnas.org/content/96/19/10572.full.pdf>
- Gyárfášová, O., Kúska, M., Velšic, M. (1999). Prvovoliči a voľby 1998: volebné správanie, motívy hlasovania. In: Bútorá, M., Mesežnikov, G., Bútorová, Z. (eds.) *Kto? Prečo? Ako? Slovenské voľby '98*. Bratislava: IVO, s. 261 – 276.
- Gyárfášová, O. (2001). Kto osloví mladých voličov? *Mosty*, č. 22, máj 2001.
- Hobolt, S. B. (2005). When Europe Matters: The Impact of Political Information on Voting Behaviour in EU Referendums. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, Vol. 15, No. 1 (April 2005), s. 85 – 109.
- Houser, D., Morton, R., Stratmann, T. (2011). Turn on or turned out? Campaign advertising, information and voting. *European Journal of Political Economy*, 27 (2011), s. 708 – 727.
- Jennings, M. K. (2007). Political Socialization. In: Dalton, R., Klingemann, H.-D. (eds.) *The Oxford Handbook of Political Behaviour*, Oxford: OUP, s. 29 – 44.
- Jennings, M. K., Stoker, L., Bowers, J. (2009). Politics across generations: family transmission reexamined. *Journal of Politics* 71, s. 782 – 799.
- Lander, A., Pianzola, J. (2010). *Do Voting Advice Applications Have an Effect on Electoral Participation and Voter Turnout? Evidence from the 2007 Swiss Federal Elections*. Dostupné

[8.9.2014]:

http://www.andreasladner.ch/dokumente/Literatur_Unterricht/Ladner_Pianzola_2010.pdf

Macháček, L. et al. (2010) *Prvovoliči a ich voličské správanie. Výskum politickej participácie mladých ľudí*. Bratislava: Iuventa.

Marošiová, L. (2003). „Volebné príbehy“ mladých voličov. In: Mesežnikov, G., Gyárfášová, O., Kollár, M. (eds.) *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava: IVO, s. 149 – 161.

Niemi, R., Sobieczek, B. J. (1977). Political socialization. *Annual Review of Sociology* 3, s. 209 – 233.

Plutzer, E. (2002). Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources and Growth in Young Adulthood. *The American Political Science Review* 96(1), s. 41 – 56.

Podoláková, E., Mihálik, J. (2010) Prvovoliči a ich správanie vo voľbách. In: Macháček, L. et al. (2010) *Prvovoliči a ich voličské správanie. Výskum politickej participácie mladých ľudí*. Bratislava: Iuventa, s. 27 – 82.

Schmitter, P. C. (2003) *The Quality of Democracy: The Ambiguous Virtues of Accountability*. Dostupné [15. 6. 2016]:

<http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/Accountability.pdf>

Sloam, J. (2016). Diversity and Voice: the Political Participation of Young People in the European Union. *British Journal of Politics and International Relations*. Dostupné [1.4.2016]: <https://pure.royalholloway.ac.uk/portal/en/publications/diversity-and-voice-the-political-participation-of-young-people-in-the-european-union%28afbad56d-6ada-4a64-b47a-295202f86617%29.html>

Velšic, M. (2003). Mladí voliči. In: Mesežnikov, G., Gyárfášová, O., Kollár, M. (eds.) *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava: IVO, s. 129 – 148.

Wass, H. (2007): The effects of age, generation and period on turnout in Finland 1975-2003. *Electoral Studies* 26(3), 648–659.

Wojcieszak, M. (2008). False Consensus Goes Online Impact of Ideologically Homogeneous Groups on False Consensus. *Public Opinion Quarterly* 72 (4), s. 781-791.

Wojcieszak, M. (2010). 'Don't talk to me': effects of ideologically homogeneous online groups and politically dissimilar offline ties on extremism. *New Media & Society* January 28, 2010.

Dostupné [1. 4. 2016]:

<http://nms.sagepub.com/content/early/2010/01/28/1461444809342775.abstract>

Wolfinger, R., Rosenstone, S. (1981). Who Votes? *The Journal of Politics*. Vol. 43, No. 4, s. 1303-1305.

Zuckerman, A. S., Dasović, J., Fitzgerald, J. (2007) *Partisan Families. The Social Logic of Bounded Partisanship in Germany and Britain*. Cambridge: CUP.